

SAPIENTIA UNIVERSITY
CLUJ-NAPOCA, ROMANIA
DEPARTMENT OF LAW

GROSSCHMID WORKING PAPERS

Béni Grosschmid **(1852-1938)**

Born in Sighetu Marmăției, in Hungarian Máramarossziget, present-day Romania, Béni Grosschmid was a prominent scholar and brilliant savant of private law. We honor his memory by our working paper series.

Accepted languages of the working papers are English, French, German, Italian, Romanian and Hungarian.

NÓTÁRI Tamás¹

Az egyházi és a világi források kérdése a *Lex Baiuvariorum*ban

Az 737 és 743 között keletkezett *Lex Baiuvariorum*ban,² vagyis az írásba foglalt bajor népjogban a nyugati gót és az alemann törvényekkel mutatható ki a legtöbb párhuzamos szöveghely; s többi jogi forrással ugyan feltárhatók bizonyos átfedések, azonban ezek esetében mind a tartalom, mind a megfogalmazás tekintetében a különbségek jóval számottevőbbek, mint a hasonlóságok.³ Jelen tanulmány a legnagyobb mértékben felhasznált törvényekből származó átvételeknek a bajor törvénybe történt bekerülési módját vizsgálja az egyházi és világi jogforrások tekintetében.

A nyugati gót jogalkotás tekintetében találkozhatni mind pontosan datálható törvényekkel⁴ – ilyen II. Alarik király 506-ból származó *Lex Romana Visigothorum*, valamint Theudis király 546. november 24-én kelt, a perköltség kérdését szabályzó kérdése –, valamint pontosabban nem

---

¹ Ph.D., Associate Professor of Roman Law, Sapientia University, Cluj-Napoca, Romania.

² A *Lex Baiuvariorum* vonatkozásában bővebben lásd Beyerle, K.: *Lex Baiuvariorum. Lichtdruckwiedergabe der Ingolstädter Handschrift*. München 1926; Merkel, J.: *Das Bairische Volksrecht*. Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 11. 1858. 533–687; Schwind, E. v.: *Kritische Studien zur Lex Baiuvariorum III*. Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 37. 1912. 415–451; Krusch, B.: *Die Lex Bajuvariorum*. Berlin 1924. 38–163; Kottje, R.: *Die Lex Baiuvariorum – das Recht der Baiern*. In: Mordek, H. (Hrsg.): *Überlieferung und Geltung normativer Texte des frühen und hohen Mittelalters*. Sigmaringen 1986. 9–23; Eckhardt, K. A.: *Die Lex Baiuvariorum. Eine textkritische Studie*. Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte 38. Breslau 1927; Landau, P.: *Die Lex Baiuvariorum: Entstehungszeit, Entstehungsort und Charakter von Bayerns ältester Rechts- und Geschichtsquelle*. München 2004.

³ A Schwindttól átvett táblázatszerű kimutatást lásd Fastrich-Sutty, I.: *Die Rezeption des westgotischen Rechts in der Lex Baiuvariorum*. Erlanger juristische Abhandlungen 51. Köln 2001.41–48.

⁴ A vizigót jogalkotáshoz lásd Zeumer, K. (ed.): *Leges Visigothorum*. MGH LL nat. Germ. 1. Hannover–Leipzig 1902. 423. skk.

datálható – ilyen többek között a *Codex Euricianus* és az *Antiquaként* számon tartott rendelkezések, amelyek a *Lex Visigothorum* belül önálló szövegréteget képeznek – jogforrásokkal.⁵ A *Codex Euricianus* nagy valószínűséggel Euric király (466–484) uralkodása idején keletkezett, ugyanakkor a kutatásban felvetődött I. Reccared (568–601) és II. Alaric (484–507) uralkodásának kora mint keletkezési idő is.⁶ A *Codex Euricianus* ötvenöt, a szöveghagyomány tekintetében erősen romlott *caputot* tartalmaz, amelyek a telekhatárokra, a kölcsönre, a letétre, az adásvételre, az ajándékozásra és az öröklési jogra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazzák. A *Lex Visigothorum* nem más, mint a nyugati gót királyok törvényeinek többszöri átszerkesztés után ránk maradt gyűjteménye, amely I. Reccesvind király (653–672) alatt kerültek összeszerkesztésre, majd Ervig és utódai alatt, első alkalommal 681-ben átdolgozásra és kiegészítésre.⁷ E törvényt a szakirodalom olykor *Liber iudiciorum*nak is nevezi, amely megnevezés egy VIII. századi kódex első fóliánsának *rectóján* olvasható cím alapján keletkezett. A törvénykönyv tizenkét könyvből áll, amely könyvek *titulusokra*, ezeken belül pedig *caputokra* oszlanak. A *caputok* különféle megnevezéseket, *inscriptiókat* viselnek – így például *Antiqua*, *Antiqua Emandata*, *Flavius Reccaredus Rex*, *Flavius Sisebutus Rex*, *Flavius Chindasvindus Rex*, *Flavius Gloriosus Reccesvindus Rex* –, amelyek a különféle szerkesztésekre és átszerkesztési fázisokra utalnak. A háromszáztizenkilenc rendelkezést tartalmazó *Antiqua* jó eséllyel Leovigild király (568–586) mára elveszett törvényére megy vissza, amelyet Isidorus is említ, s amely a *Codex Euricianus* és a *Lex Visigothorum* közti láncszemet képezhette.⁸

---

⁵ Fastrich-Sutty 2001. 49.

⁶ D’Ors, A.: *Estudios Visigóticos, II. El código de Euricio*. Roma–Madrid 1960. 4. sk.

⁷ Nehlsen, H.: *Lex Visigothorum*. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, II. Berlin 1978. 1966–1979.

⁸ Nehlsen 1978. 1969.

Amennyiben feltételezzük, hogy a *Lex Baiuvariorum* és *Lex Visigothorum* egymástól függetlenül recipiálták a *Codex Euricianus*, noha mindkét törvénybe átkerült a *Codex Euricianus* számos rendelkezése akár szó szerinti, akár átírt változatban, úgy érdekes következtetések vonhatók le arra nézve, hogy a nyugati gót és a bajor kompilátorok mennyiben alkalmaztak eltérő módszereket az alapul szolgáló szöveg feldolgozása tekintetében. Ennek során megfigyelhető, hogy a *Lex Visigothorum* kompilátorai számos, a *Codex Euricianus*ban egy *caput*ban található tényállást több tényállásra osztottak fel, illetve e tényállásokat erőteljesen differenciálták, ami egyértelműen lecsapódott a törvényben foglalt jogkövetkezmények terén is. A jogkövetkezmények meghatározásait a kompilátorok indokolásokkal, betoldott magyarázatokkal és definíciókkal egészítették ki, valamint számos nyelvi változtatással egyértelműbbé tették a tényállásokat. Természetesen a szerkesztők bizonyos tényállásokat, amelyek a *Codex Euricianus*ban még szerepeltek, később azonban már nem minősültek aktuálisnak, nem vették át a *Lex Visigothorumba*. A későbbiekben érdemes lesz rámutatni azon hasonlóságokra és különbözőségekre, amelyek azon szerkesztési módok illetve elvek között kimutathatók, amelyeket egyfelől a *Lex Visigothorum*, másfelől a *Lex Baiuvariorum* kompilátorai alkalmaztak a *Codex Euricianus* feldolgozása illetve átdolgozása során.⁹

A vizigót törvényeken kívül a *Lex Baiuvariorum*, kiváltképp pedig első nyolc *titulusa* bizonyos pontokon egyezést mutat a *Lex Alamannorum*mal, nevezetesen annak *Recensio Lantfridianaként* számon tartott változatával. A testi sértés kapcsán meghatározott *conpositiós* összegek esetében az egyezés minden másnál szembeötlőbb, így példának okáért a karsérülésre vonatkozó passzus szó szerinti átvétel eredménye.¹⁰ Számos esetben ugyanakkor az

---

⁹ E következtetések részletes igazolását lásd Fastrich-Sutty 2001. 54–83.

¹⁰ Így például *Lex Baiuvariorum* 4, 12. = *Lex Alamannorum* 57, 31–32.

átvétel nem tekinthető pusztán szolgai másolásnak, hanem sokkal inkább bizonyos mondatrészek vagy *terminus technicusok* hasonló, illetve azonos tartalmú előírásokba történő átemelésével van dolgunk.¹¹ Ezen utóbbi esetekben nem zárhatjuk ki azt sem, hogy a *Lex Baiuvariorum* kompilátorai nem az alamann törvény ránk maradt változatából dolgoztak, hanem sokkal inkább a két törvény bizonyos szöveghelyei egy közös, általunk már nem ismert előképre vezethetők vissza.¹²

Az alemann népjog két változatban maradt ránk: a régebbi változatot a kutatás *Pactus Alamannorum*ként, az újabbat pedig *Lex Alamannorum*ként tartja számon. Eckhardt azt feltételezte ugyan, hogy a *Pactus* a hetedik, a *lex* pedig a VIII. századból származik, azonban a két változat közti időbeli különbség nem, vagy legalábbis aligha tisztázható teljes biztonsággal. A *Pactus* bevezető mondata a Meroving-dinasztiából származó Chlothar királyt említi¹³ mint törvényalkotót, a szakirodalom azonban a tekintetben megosztott, hogy ezen uralkodó személyében I. (511–561), II. (584–629) vagy pedig IV. Chlothar királyt (717–719) kell-e látnunk. Schott véleménye szerint I. Chlothar mint törvényalkotó nem jöhet számításba,¹⁴ Eckhardt viszont IV. Chlothart zárja ki mint törvényalkotót, lévén hogy véleménye szerint ezen uralkodó nem rendelkezett kellő politikai hatalommal a jogalkotói munka elvégzéséhez, illetve elfogadtatásához, s ily módon a *Pactus* megalkotójának II. Chlothart tekinti.¹⁵ Krusch Martell Károly személyében véli felfedezni a törvény megalkotóját, s véleménye szerint IV. Chlothar csupán azért került említésre a törvény bevezetőjében, mert a *maior domus*nak nem volt, nem lehetett meg a törvényalkotáshoz szükséges

---

¹¹ *Lex Baiuvariorum* 2, 10. Vö. *Lex Alamannorum* 33.

¹² Fastrich-Sutty 2001. 84.

¹³ *Lex Alamannorum Prologus*

¹⁴ Schott, C.: *Lex Alamannorum. Faksimile Ausgabe des Codex Sangallensis 731*. Augsburg 1993. 15.

¹⁵ Eckhardt, K. A.: *Germanenrechte, II/2*. Weimar 1934. VII.

királyi (szakrális) legitimációja.¹⁶ Konrad Beyerle ezzel szemben úgy foglal állást, hogy Martell Károlynak aligha lehetett szüksége a tényleges befolyásától megfosztott utolsó Merowing nevének legitimációs célzathoz történő feltüntetésére.¹⁷ Schott a *Pactus* szerzőjének II. Chlothar tekint, s kiemeli, hogy e törvényű nyelvezete a *Lex Ribuariához*, illetve a *Lex Salica* későbbi változataihoz hasonlítható; ezzel szemben a *Lex Alamannorum*ot Lantfrid jogalkotói tevékenységére vezeti vissza.¹⁸ II. Chlothar szerzősége mellett látszik szólni azon tény is, hogy 626 vagy 627 szeptemberében a Clichy-i Zsinaton negyven püspök, továbbá egy apát és egy diakónus is jelen volt (utóbbi mint megbízott), s e létszám hasonló nagyságrendet mutat, mint a *Pactus*ban olvasható leírás adatai.¹⁹

A *Lex Alamannorum* conpositiós rendelkezéseit (amelyek a *Pactus Alamannorum*ból eredeztethetők) megelőzik, akárcsak a *Lex Baiuvariorum*ban az egyház, illetve a herceg jogállására vonatkozó szabályok. A *Lex Alamannorum*ból egyértelművé válik, hogy a kompilátorok a *Pactus* szabályait tartalmilag is továbbfejlesztették.²⁰ A *Lex Alamannorum* szinte valamennyi kézírata bevezető mondatában Chlothar királyt nevezi meg mint törvényalkotót, és csupán két kézirat utal ehelyütt Lantfrid hercegre – ezen kézirati osztályon belül éppen ezért két szerkesztési fázis eredményeként *Lex Alamannorum Chlotharianáról*, valamint *Lex Alamannorum Lantfridianáról* tesz említést a szakirodalom. A *Lex Alamannorum* esetében Eckhardt abból indul ki, hogy az I. Lantfrid herceg idején, a *Pactus* alapul vételével keletkezett, amely véleményt az ún.

---

¹⁶ Krusch, B.: *Die Lex Baiuvariorum. Textgeschichte, Handschriftenkritik und Entstehung.* Berlin 1924. 307.

¹⁷ Beyerle, K.: *Lex Baiuvariorum. Lichtdruckwiedergabe der Ingolstädter Handschrift.* München 1926. LXIV.

¹⁸ Schott 1993. 16.

¹⁹ Fastrich-Sutty 2001. 85.

²⁰ Schott 1993. 12.

Lanfridiana-kéziratok bevezető mondata is alátámasztani látszik, és ennek megfelelően e változat valamikor 712 és 725 között születhetett meg; Mayer szerint a *Pactus*, a *Lex Alamannorum* és a *Lex Baiuvariorum* egy korábbi, általunk nem ismert előzményből vezethetők le.²¹ A *Lex Alamannorum* további negyvennyolc kézirata a *Pactus* címéhez hasonló *inscriptiót* tartalmaz bevezető mondatában, ami felveti azon kérdést, hogy Lantfrid nevét vajon miért helyettesítették be Chlotharéval. Amira véleménye szerint ezen, a *Pactus Alamannorum* figyelembe vételével történt frank átdolgozásra Lantfrid halála után, vagyis 730 és 743 között kerülhetett sor.²² Merkel azon felosztási rendszere, amely három különböző szerkesztési szintet – *Lex Alamannorum Chlothariana*, *Lex Alamannorum Lanfridiana*, *Lex Alamannorum Karolina* – kíván megállapítani,²³ a kézirati hagyomány alapján nehezen támasztható alá.²⁴ Lévén, hogy a *Lex Alamannorum* keletkezésére vonatkozóan éppúgy hiányoznak a közvetlen és megbízható források, mint a *Lex Baiuvariorum* megszületését illetően, a szakirodalom ugyanúgy megosztott a szerkesztés egységes munkaként, illetve lépésenként történt elvégzése tekintetében. Természetesen a *Lex Alamannorumra* is vonatkozik Brunner azon véleménye, mely szerint annak alapjául – akárcsak a *Lex Baiuvariorum* forrásául – egy általunk nem ismert

---

²¹ Mayer, E.: *Die oberdeutschen Volksrechte*. Leipzig 1929. 4. skk.

²² Amira, K. v.-Eckhardt, K. A.: *Germanisches Recht, I. Grundriß der germanischen Philologie* 5/1. Berlin 1960⁴. 58.

²³ Merkel, J.: *Das Bairische Volksrecht*. Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 11. 1858. 533–687. 1–182.

²⁴ Fastrich-Sutty 2001. 87.

Merowing törvény szolgált;²⁵ e nézetet azonban a modern szakirodalom túlnyomó része alaptalannak minősíti.²⁶

A *Lex Baiuvariorum*ban nyomon érhető egyházi hatások okán érdemesnek tűnik e rendelkezéseket a datálás szempontjából is megvizsgálni. Konrád Beyerle *Lex Baiuvariorum*ot a Nideralteich-i szerzetesek munkájának tekintette, s ennek jelentősége elsősorban abban ragadható meg, hogy Nideralteich kolostorának alapítója, Ebersvind neve a Nideralteich-i *Liber confraternitatum*on kívül csupán a reichenai jegyzékben fordul elő. Beyerle véleménye szerint az Ebersvind név a nyugati gót Reccesvind és Chindasvind királynevekkel hozható összefüggésbe, ami következtetni enged e szerzetes származására.²⁷ Ehhez járul továbbá, hogy a reichenai kolostor alapítója, Pirmin szintén a nyugati gót jog területéről származik,²⁸ amit a hazájából a kolostorba magával vitt, a későbbi könyvtár alapját képező könyvek is bizonyítanak.²⁹ Eckhardt e tényből vezeti le a *Lex Baiuvariorum*ban megmutatkozó nyugati gót és alemann behatást, és kijelenti, hogy a Pirmin által alapított kolostor szerzeteseinek közvetítő szerepe aligha tagadható.³⁰ Beyerle továbbá kiemelkedő jelentőségűnek tartja a *Lex Baiuvariorum* datálása szempontjából a Nideralteich-i kolostor alapításának idejét, amit 731 és 741 közé helyez.³¹

A *Lex Baiuvariorum* rendelkezései körül az egyházi hatás elsősorban az egyház ügyeivel foglalkozó első *titulus*ban mutatható ki,³² azonban a

---

²⁵ Brunner, H.: *Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des 7. Jahrhunderts*. In: *Abhandlungen zur Rechtsgeschichte*, I. Weimar 1931. 598–621. (= Sitzungsber. d. Akad. 39. Berlin 1901. 932–955.)

²⁶ Schott 1993. 16.

²⁷ Beyerle 1926. LXV.

²⁸ Beyerle, F.: *Bischof Perminius und die Gründung der Abtei Murbach und Reichenau*. *Zeitschrift für schweizerische Geschichte* 27. 1947. 129–173.

²⁹ Beyerle 1926. LXVII.

³⁰ Eckhardt 1927. 59.

³¹ Beyerle 1926. LXVI.

³² *Lex Baiuvariorum* 1, 1–14.

nyolcadik *titulus*nak a magzatelhajtást szankcionáló passzusai³³ is erős keresztény befolyásra engednek következtetni. Az első *titulus* foglalkozik a szabadok által az egyháznak tett adományokkal,³⁴ az egyház sérelmére elkövetett csalással és lopással,³⁵ az egyház rabszolgáinak szökésre való rábírásával, valamint megölésükkel,³⁶ az egyház vagyonának felgyújtásával,³⁷ az egyház által nyújtható menedékjoggal,³⁸ a szerzetesek, papok, diakónusok és püspökök megölésének kompozíciójával,³⁹ a szerzetesekre vonatkozó házassági tilalommal,⁴⁰ az egyházi rend tagjait érintő, idegen nőkkel fenntartott kapcsolat tiltásával,⁴¹ az egyház számára teljesítendő juttatások,⁴² valamint az ünnepnapok tiszteletben tartásának kérdésével.⁴³ Mindezen rendelkezések egy már kialakult egyházi szervezetet előfeltételeznek, azonban kérdésként merülhet fel ezen elemeknek az ősi szokásjoggal történő ötvöződésének lehetősége, illetve ennek mértéke.

A kora középkori Bajorországban használt kánonjogi gyűjtemények feltérképezése szintén közelebb vihet bennünket a törvény keletkezési korának meghatározásához, valamint az e gyűjtemények rendelkezéseinek átvételi módja a kompilátorok munkamódszeréhez.

Az első *titulus* tizedik *caput*jában megemlíti, hogy az egyházi törvények ellen vétő püspököt a kánonjogi normák alapján el lehet ítélni,⁴⁴ s hogy tettének szankciója a tisztségétől való megfosztás, valamint a

---

³³ *Lex Baiuvariorum* 8, 18–23.

³⁴ *Lex Baiuvariorum* 1, 1.

³⁵ *Lex Baiuvariorum* 1, 2–3.

³⁶ *Lex Baiuvariorum* 1, 4–5.

³⁷ *Lex Baiuvariorum* 1, 6.

³⁸ *Lex Baiuvariorum* 1, 7.

³⁹ *Lex Baiuvariorum* 1, 8–10.

⁴⁰ *Lex Baiuvariorum* 1, 11.

⁴¹ *Lex Baiuvariorum* 1, 12.

⁴² *Lex Baiuvariorum* 1, 13.

⁴³ *Lex Baiuvariorum* 1, 14.

⁴⁴ *Lex Baiuvariorum* 1, 10.

száműzetés lehet. Egy VII. századi nyugati gót zsinati rendelkezés kimondja, hogy a bűncselekményt elkövető püspök kiközösíthető, száműzhető és megfosztható egyházi rangjától.⁴⁵ A klerikusok száműzése még a Karoling-korban is pusztán világi jellegű szankcióként jelent meg.⁴⁶ A törvény azon rendelkezése is, amely az egyházi személyeknek idegen nőekkel való együttélését szankcionálja, úgy rendelkezik, hogy ezen ügyeket a püspöknek kell kivizsgálnia, és az egyházi rendelkezések, vagyis a kánonok szerint kell ítélnie.⁴⁷

Landau négy olyan kéziratot említ, amelyek a VIII. század első felében Bajorországban jóformán teljes bizonyossággal fellelhetők voltak, s amelyek tartalmaztak bizonyos részeket a VII. század elején Ibériában keletkezett kánonjogi gyűjteményből, az *Epitome Hispana*ból.⁴⁸ Az *Epitome Hispana* és a *Lex Baiuvariorum* közötti kapcsolatot bizonyítandó idézhető a törvény első *titulus*, tizenkettedik *caputjának* első mondata,⁴⁹ amely az *Epitome Hispana ex concilio Gerundense* hetedik kánonjával mutat átfedést⁵⁰ – s e passzus a Landau által felsorolt kéziratok egyikében (Cm. 3853) is megtalálható.⁵¹ Ehelyütt érdemes megjegyeznünk, hogy e párhuzam felállítását Fastrich-Sutty – nem feltétlenül meggyőzően indokolva – nem tartja megalapozottnak.⁵²

Vizsgálat tárgyává kell tenni azt is, hogy a *Lex Baiuvariorum*ba felvett egyházi joganyag vajon közvetlenül egy, vagy több kánonjogi gyűjtemény

---

⁴⁵ *Concilium Toletanum XI.* (a. 675) 5.

⁴⁶ Hinschius, P.: *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland. system des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, I–VI.* Berlin 1869–1897. V. 79; Fastrich-Sutty 2001. 96.

⁴⁷ *Lex Baiuvariorum* 1, 12.

⁴⁸ Landau, P.: *Kanonensammlungen in Bayern in der Zeit Tassilos III. und Karl des Großen.* In: Kolmer, L.–Segl, P. (Hrsg.): *Bayern und Europa. Festschrift für Kurt Reindel zu seinem 70. Geburtstag.* Regensburg 1995. 137–160.142. skk.

⁴⁹ *Lex Baiuvariorum* 1, 12.

⁵⁰ *Epitome Hispana* 7.

⁵¹ Landau 1995. 148.

⁵² Fastrich-Sutty 2001. 97.

felhasználásának eredménye-e, vagy pedig a törvény kompilátorai e tekintetben mintegy közvetett átvétellel, vagyis valamely más törvényből – így példának okáért a *Lex Alamannorum*ból – emelték-e át e passzusokat. A *Lex Alamannorum Chlothariana* változata huszonegy, egyházi ügyekkel foglalkozó *caputot* tartalmaz, s ezek és a *Lex Baiuvariorum* hasonló tárgyú rendelkezései között számos szó- és értelemszerinti párhuzam állítható fel. A *Lex Baiuvariorum* első *titulus*ának *caputjai* közül tíz esetében találunk megfelelést az alemann szabályozásnak: mindkét törvény szabályozza az egyház számára tett adományok,⁵³ az egyház sérelmére elkövetett csalás és lopás,⁵⁴ az egyházi rabszolgák megölésének és szökésre bírásának,⁵⁵ valamint a klerikusok sérelmére elkövetett testi sértés⁵⁶ és az egyház számára nyújtandó szolgáltatások kérdését.⁵⁷ Az alemann törvény ezen felül rendelkezik a szabad embernek a templom kapujában történt megölésének,⁵⁸ a püspök, vagy pedig a püspök által tisztségébe helyezett pap udvarában való fegyveres fellépésnek,⁵⁹ az egyház által felszabadított személy megölésének,⁶⁰ az egyházi vagyon bizonyító erejű okirat nélküli birtoklásának,⁶¹ valamint az egyházi vagyon papok általi eladásának szankciójáról.⁶² A bajor jog – az alemann törvényben nem megtalálható – önálló tényállásként említi az egyházi vagyon felgyűjtését,⁶³ az apácák elrablását,⁶⁴ a klerikusok idegen nőekkel való együttélését,⁶⁵ valamint a

---

⁵³ *Lex Baiuvariorum* 1, 1. Vö. *Lex Alamannorum* 1, 1.

⁵⁴ *Lex Baiuvariorum* 1, 2–3. Vö. *Lex Alamannorum* 1, 2.

⁵⁵ *Lex Baiuvariorum* 1, 4–5. Vö. *Lex Alamannorum* 8.

⁵⁶ *Lex Baiuvariorum* 1, 8–10. Vö. *Lex Alamannorum* 13–15.

⁵⁷ *Lex Baiuvariorum* 1, 13. Vö. *Lex Alamannorum* 22.

⁵⁸ *Lex Alamannorum* 3.

⁵⁹ *Lex Alamannorum* 8–9.

⁶⁰ *Lex Alamannorum* 15.

⁶¹ *Lex Alamannorum* 17.

⁶² *Lex Alamannorum* 19.

⁶³ *Lex Baiuvariorum* 1, 6.

⁶⁴ *Lex Baiuvariorum* 1, 11.

⁶⁵ *Lex Baiuvariorum* 1, 12.

püspök által elkövetett gyilkosság, házasságtörés és állam elleni összeesküvés bűncselekményét.⁶⁶ Mindezek alapján nem zárható ki, hogy azon szabályok, amelyek mind a bajor, mind pedig az alemann törvényben megtalálhatók, egy olyan gyűjteménybe vezethetők vissza, amelyet mindkét törvény kompilátorai ismertek és használtak – ugyanakkor azonban az is feltételezhető, hogy a két törvény szerkesztői nem azonos mintából dolgoztak, hanem mindkét kompilátor csoport előtt ismertek voltak bizonyos, a legrelevánsabb zsinati határozatokat tartalmazó gyűjtemények.⁶⁷

Külön figyelmet érdemel a *Lex Baiuvariorum*nak a püspök megölését szankcionáló rendelkezése. A *Lex Alamannorum* szintén bünteti ugyan a püspök bántalmazását, megsebesítését és megölését, azonban mindösszesen a szokványos *compositio*s összeg háromszorosát rendeli váltságként fizetni, vagy a rokonok, vagy pedig a herceg javára.⁶⁸ Ezzel szemben a bajor jog elrendelte, hogy a megölt püspök számára készítsenek ólomtunikát, s ennek súlyát kellett az elkövetőnek aranyban megfizetnie. Amennyiben az elkövető az így megállapított összeget nem tudta kifizetni, akkor egyéb vagyontárgyaival bűnhődött, s ha ezek sem fedezték a büntetés összegét, saját magát, feleségét és gyermekeit az egyház szolgálatába adta azon időtartamra, amíg vissza nem tudta vásárolni szabadságukat. A törvény kiemeli továbbá, hogy e szankció csak a király vagy a bíró parancsára szabható ki, s hogy a megfizetendő büntetés az egyházat illeti. A rendelkezés második része azon esettel foglalkozik, amikor a püspök nem a

---

⁶⁶ *Lex Baiuvariorum* 1, 10.

⁶⁷ Fastrich-Sutty 2001. 101.

⁶⁸ *Lex Alamannorum* 12.

bűncselekmény sértettjeként, hanem elkövetőjeként kerül a törvény látószögébe.⁶⁹

E tekintetben különös, hogy a püspök által elkövetett házasságtörést világi törvény szankcionálja, lévén hogy a bűncselekményt rendszerint az egyház feltehetően saját berkein belül büntette, s nem vitte világi bíróság elé. Ennek megfelelően a kora középkori törvényekben nem találkozhatni ezzel teljes egészében egybecsengő szabályozással. a 675-ös XI. Toledói Zsinat ötödik kánonja a püspök által az előkelő állású személyek (*magnates*) feleségével, lányával, vagy egyéb nőrokonával elkövetett házasságtörést rangtól való megfosztással, száműzetéssel és kiközösítéssel rendeli büntetni, valamint említést tesz a püspök által elkövetett emberölésről is.⁷⁰ Arra azonban nem találunk bizonyítékot, hogy a *Lex Baiuvariorum* vonatkozó rendelkezése a Toledói Zsinat idézett passzusának átvétele volna.⁷¹

E rendelkezéssel a kutatás nemegyszer hozta összefüggésbe Szent Emmeram meggyilkolását, s említette a vonatkozó szöveghelyet *Lex Haimhramm*iként. Emmeram püspök a legenda szerint magára vállalta Theodo herceg lánya terhességének társtettségét, hogy a leendő anyát és a házasságon kívül születendő gyermek apját megmentse, mire a hercegnő bátyja, Landfried megkínóztatta és megölette. Ezen elbeszélés – még abban az esetben is, ha valóságtartalma több mint kétes – igen pontosan magyarázhatná a törvényben foglalt tényállás megalkotását, ugyanis egyrészt a hercegi báty a püspökgyilkosság büntettét követte volna el, a püspök pedig mint feltételezett házasságtörő példázta volna a tényállás valóságközeliségét. Reindel ugyanakkor azt feltételezi, hogy az Arbeo püspök által megírt *Vita Haimhrammit* éppenséggel a törvényi tényállás inspirálta, vagyis a legendaszerző a tényállás köré építette föl a

---

⁶⁹ *Lex Baiuvariorum* 1, 10.

⁷⁰ *Concilium Toletanum XI.* (a. 675) 5.

⁷¹ Fastrich-Sutty 2001. 106.

vértanúságot szenvedett püspök élettörténetét.⁷² Az ólomból kiöntött tunika súlyának megfelelő arany mint megfizetendő szankció más kora középkor jogforrásban – ismereteink szerint – nem fordul elő, ugyanakkor érdekes párhuzamot mutat az V. századi írországi Szent Patrik elnöklete alatt megtartott zsinat következő határozatával.⁷³ A zsinat úgy rendelkezik, hogy azt, aki egy püspököt, egy kiemelkedő állású előkelőt, vagy egy – nagy valószínűséggel ezeket képviselő – írnokot úgy sebesít meg, hogy annak vére a földre cseppen, meg kell feszíteni, vagy pedig hét rabszolganőt köteles váltságul adni.⁷⁴ Ha a sérülés az arcon található, akkor az érték harmadát (nagy valószínűséggel ez a hét rabszolganő értékének harmada értendő) ezüstben kell megfizetni, valamint az elkövető köteles a sértett koponyája szélességének (feltehetőleg területének) megfelelő mennyiségű aranyat, valamint szeme nagyságának megfelelő drágaköveket szolgáltatni. Mind a bajor, mind az ír rendelkezés a jelképes *restitutio* legklasszikusabb példája, azonban nagy valószínűséggel inkább világi, semmint egyházi eredetű. Az azon kérdésre adható igenlő választ, hogy ezen ír előírás befolyásolhatta-e a bajor törvény vonatkozó rendelkezését, nem zárhatjuk ki, ugyanis a IX. század elején már bizonyíthatóan megtalálhatók voltak a bajorországi kolostorokban bizonyos ír és angolszász kánonjogi kéziratok.⁷⁵ A *Lex Baiuvariorum* azon rendelkezése, amely megtiltja, hogy a papok és a diakónusok idegen nővel éljenek egy fedél alatt, számos zsinati kánonnal egybecseng.⁷⁶ A *Hispana Systematica* című gyűjtemény tizennyolc zsinati kánont foglal össze,⁷⁷ amely hasonló rendelkezést tartalmaz. A szövegszerű

---

⁷² Reindel, K.: *Neue Forschungen zur Lex Baiuvariorum*. Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 21. 1958. 134.

⁷³ Bieler, L. (ed.): *The Irish Penitentials*. Dublin 1963. 170.170.

⁷⁴ *Synodus Hibernensis* 1.

⁷⁵ Bischoff 1974–1980. I. 183; Fastrich-Sutty 2001. 108.

⁷⁶ *Lex Baiuvariorum* 1, 12.

⁷⁷ *Hispana Systematica* 1, 56.

átfedés azonban túlságosan csekély ahhoz, hogy a *Lex Baiuvariorum* e passzusát egy konkrét zsinati rendelkezésből vezethessük le, az egyházi hatás azonban nem vitatható. A törvény e rendelkezésének második és harmadik mondata megfelel a *Breviarium Alarici* (vagyis a *Lex Romana Visigothorum*),⁷⁸ a *Codex Theodosianus*⁷⁹ és a *Codex Iustinianus*⁸⁰ egy-egy szöveghelyének. Kérdéses azonban, hogy e törvényművek a *Lex Baiuvariorum* kompilátorai számára közvetlen forrásként szolgáltak-e, sokkal valószínűbb, hogy e rendelkezés már igen korán átment az egyházi jogalkotásba,⁸¹ és a bajor törvény szerkesztői az alapján alkották meg saját szövegváltozatukat.

A *Lex Baiuvariorum* és a *Lex Alamannorum* (vér)rokonok közti házassági tilalmi nagy valószínűséggel szintén az egyházi jogalkotásra vezethetők vissza. A *Lex Baiuvariorum* megtiltja az anyós és a vő, az após és a meny, a mostohaapa és mostohalánya, a mostohaanya és mostohafia, a nagybáty és az unokahúg, a sógor és sógornő, valamint az unokatestvérek közötti házasságkötést.⁸² A sógor és sógornő közötti házassági tilalom az 596-os *Decretió*ban került először megfogalmazásra.⁸³ A későbbi – mind egyházi, mind világi – törvényalkotás természetesen számos, a bajor népjogéhoz hasonló rendelkezést fogalmazott meg. A 756/58-as Verberie-i Zsinat az oldalági rokonok esetében kizárta a házasság lehetőségét a harmadik *gradusig*, a negyedfokú oldalági rokonok közötti házasság esetén pedig úgy rendelkezett, hogy a felek kötelesek büntetést fizetni, azonban a házasság érvényben maradhatott.⁸⁴ A 756-os Ascheimi Zsinat tizenharmadik kánonja

---

⁷⁸ *Lex Romana Visigothorum* 16, 1, 6.

⁷⁹ *Codex Theodosianus* 16, 2, 44.

⁸⁰ *Codex Iustinianus* 1, 3, 19.

⁸¹ *Concilium Arvernense I.* (a. 535) 3.

⁸² *Lex Baiuvariorum* 7, 1–3.

⁸³ MGH Cap. I. 7. 2.

⁸⁴ *Decretum Vermeriense* 16.

III. Tasziló egy *decretum*ára hivatkozva kimondja a vérfertőző házasságok tilalmát.⁸⁵ Nem zárható ki, hogy ezt a *decretum*ot utólag iktatták a *Lex Baiuvariorum*ba, vagyis csupán 748 után. Ugyanakkor az Ascheimi Zsinat tizenkettedik kánonja kifejezetten utal a *Lex Baiuvariorum*ra, nem zárható ki tehát, hogy ezt a tizenharmadik kánon is megtette volna, ha a vonatkozó *titulus* már a zsinat idején a törvény részét képezi; mindebből Brunner azon következtetésre jut, hogy e *titulus* csupán utólag került betoldásra a bajor törvénybe.⁸⁶ E hipotézist látszik alátámasztani a vonatkozó rendelkezés szankciója is, lévén hogy a vérfertőző házasság büntetéseként vagyonelkobzást helyez kilátásba, amit a törvény egyébként csupán a herceg élete elleni összeesküvés szankciójaként alkalmaz.⁸⁷ A *Lex Baiuvariorum* e rendelkezéseivel szinte szó szerint egybecseng a *Lex Alamannorum* vonatkozó szakasza,⁸⁸ ami azt engedi valószínűsíteni, hogy vagy az alemann szabály került utólag átvételre a bajor törvénybe, vagy pedig mindkét törvény esetében e rendelkezés egy közös forrásra vezethető vissza. Fastrich-Sutty mint közös forrást a vizigót előképet kizárja, azonban mind a Meroving jogalkotás termékeit, a *Decretio Chlotharii regis*⁸⁹ és a *Guntchrammi regis edictumot*,⁹⁰ mind a zsinati – nevezetesen a III. Toledói Zsinat által megalkotott – rendelkezéseket⁹¹ lehetséges, még ha nem is kizárólagos forrásoknak tekinti.⁹²

A vasárnapi munkatiltalom kapcsán a *Lex Baiuvariorum* a következőképpen rendelkezik. Ha egy szabad ember vasárnap szolgálai – vagyis fizikai – munkát végez (ökröt fog be, kocsit hajt ki), veszítse el a jobbfelőli ökröt; ha pedig

---

⁸⁵ *Synodus Aschaimensis* 3.

⁸⁶ Brunner 1931. 627.

⁸⁷ *Lex Baiuvariorum* 2, 1.

⁸⁸ *Lex Alamannorum* 39.

⁸⁹ *Pactus pro tenore pacis domnorum Childeberti et Chlotharii regum* 11. 16.

⁹⁰ MGH Cap. I. 5.

⁹¹ *Concilium Toletanum III.* (a. 589) 15.

⁹² Fastrich-Sutty 2011. 117. sk.

mezőgazdasági, vagy más szolgai munkát végez vasárnap, egyszer, illetve kétszer fenyítésben kell részesíteni. És ha ezt követően sem „javul meg”, ötven botütés, ha pedig ezután – mintegy többszörös visszaesőként – követi el a tettet, vagyona harmadának elvesztése sújtja. Ha pedig még ekkor sem hagy fel magatartásával, rabszolgává válik. Ha pedig rabszolga az elkövető, első alkalommal veréssel kell megfenyíteni, második alkalommal pedig jobb kezét veszíti el.⁹³ A *Lex Alamannorum* akként rendelkezik ugyanezen kérdésben, hogy a szabad embert, ha vasárnap szolgai munkát merészel végezni, három alkalommal – pontosabban: a harmadik alkalomig – veréssel kell megfenyíteni, ezt követően vagyona harmadát, végezetül pedig szabadságát veszíti el.⁹⁴ Mindkét törvény rendelkezése egybecseng számos *capitulare*, *poenientiale* és zsinati határozat szabályával.⁹⁵ Noha a bajor és az alemann szabályozás tartalmát tekintve jelentős átfedést mutat, a szó szerinti átvétel lehetősége aligha vetődhet fel, annál is inkább, mivel a *Lex Baiuvariorum* részletesen megmagyarázza az *opera servilis* fogalmát, míg a *Lex Alamannorum* eleve egyértelműnek tételezi fel. Minthogy a bajor törvény a tilalmat egy ószövetségi rendelkezéssel indokolja,⁹⁶ a szöveghely forrásai a VI. századi frank zsinati határozatok lehettek, lévén hogy azokban hasonló ószövetségi reminiscenciák⁹⁷ találhatók.⁹⁸

A fentiekből azon következtetésre juthatunk, hogy a *Lex Baiuvariorum* első *titulusa* két fő „szövegcsoportot” ölel fel, nevezetesen a *Lex Alamannorum*mal közös normákét, és az önálló kánonjogiakét. Azon szabályok, amelyek nem állíthatók párhuzamba a *Lex Alamannorum*mal, feltehetően egy utólagos –

---

⁹³ *Lex Baiuvariorum* 1, 14.

⁹⁴ *Lex Alamannorum* 38.

⁹⁵ Megjegyzendő, hogy a vasárnapi utazás tilalmának szabályozása eltér az alemann törvénytől.

⁹⁶ *Leviticus* 23, 7.

⁹⁷ Vö. *Leviticus* 23, 5; *Exodus* 20, 10; 31, 15; 35, 2; *Deuteronomium* 5, 14.

⁹⁸ Fastrich-Sutty 2001. 121.

időben azonban nem feltétlenül sokkal későbbi – szerkesztői beavatkozás következtében kerültek a bajor törvénybe. Nagy valószínűséggel a törvény kompilátorai ugyanazon, vagy legalábbis jórészt hasonló kánonokra nyúlhattak vissza, amelyek a *Lex Alamannorum* előírásainak is az alapját képezték. Mindez tehát megerősíteni látszik Brunner azon elméletét, hogy a bajor és az alemann törvények törzsanyaga, illetve magva egy elveszett Meroving-kori királyi törvényre megy vissza⁹⁹ – ami természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a bajor *lex* a későbbiekben mind az első két *titulus*, mind pedig egyéb *titulusai* tekintetében önálló fejlődési utat járt be.¹⁰⁰

---

⁹⁹ Brunner 1931. 599. skk.

¹⁰⁰ Fastrich-Sutty 2001. 125.